

LU **OPEN** MINDED

LU prof. Sandras Jēkabsones

tiešsaistes lekciju kurss

“Praktiskā makroekonomika”.

1. lekcija

Makroekonomikas jēdzieni un pamatkategorijas jeb

„Kā domā makroekonomisti?”

Kursa saturs

1. Makroekonomikas jēdzieni un pamatkategorijas, jeb „Kā domā makroekonomisti?”
2. Ekonomikas izaugsme un attīstība, ekonomiskie cikli un galvenie ekonomiskās nesabalansētības cēloņi
3. Valdības ekonomikas politika, valsts funkcijas un loma ekonomikā
4. Mājsaimniecību patēriņš un uzkrājumi, kopējais pieprasījums un tā izmaiņas noteicošie faktori jeb „Kāpēc uzkrājumi samazina ienākumus?”
5. Naudas un finanšu tirgus, centrālās bankas loma naudas piedāvājuma un procentu likmju regulēšanā
6. Kopējais piedāvājums un resursu tirgus

Ieteicamā literatūra

Latviešu valodā:

- Gods U., Makroekonomika, Rīga, Turība, 2004
- Bikse V., Makroekonomika, Rīga, 2003 (tālmācības kurss)
- Bikse V., Ekonomikas teorijas pamatprincipi, Rīga, Izglītības soļi, 2007

Angļu valodā:

- **Principles of Macroeconomics**, OpenStaff College, Rice University, 2014

https://d3bxy9euw4e147.cloudfront.net/oscms-prodcms/media/documents/Macroeconomics2e-OP_08uAIKN.pdf

- Fisher S., Dornbush R., Macroeconomics, New York: Mc Graw, Hill Book Company, 2005
- N.Gregory Mankiw, Macroeconomics, Worth Publisher, New York, 2002

Par situāciju Latvijā

1. Latvijas Bankas mājas lapa (nauda, monetārā politika, maksājumu bilance, dažādi pētījumi): www.bank.lv
2. Ekonomikas ministrija mājas lapa (Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, Latvijas tautsaimniecība: Makroekonomiskais apskats): www.em.gov.lv
3. Finanšu ministrijas mājas lapa (nodokļi, valsts budžets, starptautiskie aizdevumi): www.fm.gov.lv
4. Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapa (IKP, bezdarbs, inflācija u.c. rādītāji): www.csb.gov.lv
5. Eurostat mājas lapa, – <http://eurostat.ec.europa.eu>

Makroekonomikas jēdzieni un pamatkategorijas jeb

„Kā domā makroekonomisti?”

Pamatjautājumi

- Kas ir un kā radās makroekonomika?
- Makroekonomikas problēmas (ko pēta makroekonomika?)
- Mikroekonomikas un makroekonomikas atšķirības
- Kas ir modeļi un kāpēc tie nepieciešami?
- Makroekonomikas pamatjēdzieni un sakarības
- Makroekonomikas plūsmu modelis
- Makroekonomika un ekonomiskā politika
- Ko makroekonomikas zināšanas mums dod (kāda ir makroekonomikas praktiskā nozīme)?

*Grāmatā (Principles of Macroeconomics): 9. – 27.lpp (CHAPTER 1)
Nodaļas beigās ir pieejami pārbaudes jautājumi (atbildes pieejamas grāmatas beigās)*

Kas ir un kā radās makroekonomika?

Makroekonomika- pēta ekonomiskās kopsakarības un problēmas tautsaimniecības līmenī

Makroekonomikas pirmsākumi un attīstība

- «Lielā depresija» un makroekonomikas rašanās 20.gs. 30-tie gadi

Džons Meinarts Keinss (J.M.Keynes) savā grāmatā “Nodarbinātības, procentu un naudas vispārējā teorija” (1936) izskaidroja «Lielās depresijas» cēloņus un izstrādāja ekonomikas atveseļošanas metodes, liekot pamatus makroekonomikas attīstībai

- 20.gs. 50.-80.gadi- intensīva makroekonomikas attīstība, jaunu ekonomikas skolu un zinātniskās domas virzienu izveidošanās

Miltons Frīdmens (M.Friedman) un citi «Čikāgas skolas» pārstāvji uzsvēra monetārās politikas nozīmi un lika pamatus **monetārisma** attīstībai

Roberts Lukas (R.Lucas) «jaunās klasiskās» jeb **neoklasiskās** skolas pamatlicējs uzsvēra ekonomikas pašregulējošās sistēmas nozīmi un radīja **racionālo paredzējumu** hipotēzi

Deivids Romers, Gregs Menkjū (D.Romer, G.Mankiew) attīstīja tālāk Keinsa un viņa sekotāju idejas, izveidojot **neokeinsisko** ekonomisko skolu

Makroekonomikas problēmas

- Ekonomiskā attīstība un izaugsme
- Pilnīga nodarbinātība un bezdarbs
- Cenu līmeņa stabilitāte un inflācija
- Kopējā pieprasījuma un piedāvājuma noteicošie faktori,
- Iekšējā un ārējā makroekonomiskā līdzsvara nodrošināšana
- Fiskālā un monetārā politika

Mikroekonomikas un makroekonomikas atšķirības

- Pētījuma objekts
- Izmantojamie rādītāji
- Mērķis
- Subjekti
- Tirgi

Mikroekonomikas un makroekonomikas atšķirības

- **Pētījuma objekts**-atsevišķu indivīdu un uzņēmumu darbība.
- Mikroekonomika aplūko **atsevišķus rādītājus** (preču cenas, saražotais daudzums, peļņa, izmaksas un tml.), to veidošanos un izmaiņas dažādu faktoru ietekmē.
- **Galvenais mērķis**- peļņas maksimizācija
- **Subjekti** –mājsaimniecības un uzņēmumi
- Apskata **atsevišķus tirgus veidus** un to darbību dažādās konkurences izpausmēs (pilnīga konkurence, oligapols, monopols)
- **Pētījuma objekts**- nacionālā ekonomika (valsts tautsaimniecība) kopumā.
- Makroekonomika analizē dažādus **apkopotos rādītājus** (kopējo izlaidi, nodarbinātību, vispārējo cenu līmeni u.tml.), to **savstarpējo saistību un mijiedarbību**
- **Galvenais mērķis**-nodrošināt sabalansētu ekonomisko attīstību un augsmi, zemu bezdarba un inflācijas līmeni (iedzīvotāju labklājības līmeņa pieaugumu),
- **Subjekti** –mājsaimniecības, uzņēmumi, valsts un ārvalstu sektors
- Analizē **dažādu tirgu** (preču un pakalpojumu, resursu, naudas un finansu) darbību un to savstarpējo **mijiedarbību**.

Ekonomiskie modeļi

- Ekonomiskie modeļi ir vienkāršoti, abstrakti realitātes atspoguļotāji, kurus veidojot tiek izdarīta virkne pieņēmumu un izslēgti nebūtiskie faktori, atstājot tikai dažus, pašus svarīgākos.
- Modeļi var būt **matemātiski** (tos veido vienādojumu sistēma, kas apraksta noteiktas ekonomiskas parādības, piemēram, tirdzniecības plūsmu starp dažādām valstīm) un **nematemātiski** (kur teorētiski, neizmanto statistikas datus, bet verbālus pieņēmumus un ar loģikas palīdzību atvasina teorēmu no vairāku pieņēmumu kopuma)

Ekonomiski-matemātisko modeļu veidi

- Īstermiņa (cenas nav elastīgas, vāji pielāgojās pieprasījuma un piedāvājuma izmaiņām)
- Ilgtermiņa (cenas ir elastīgas, ātri pielāgojās pieprasījuma un piedāvājuma izmaiņām)
- Lineārie un nelineārie (*pēc modeļa rādītāju sakarību rakstura*)
- Slēgtas un atvērtas ekonomikas modeļi
- Līdzsvara un nelīdzsvara modeļi
- Statiskie modeļi
- Dinamiskie modeļi

Ekonomiskie modeļi

Parasti modeļi satur divu veida mainīgos:

- ārējos (eksogēnos)
- iekšējos (endogēnos).

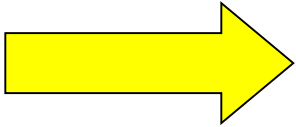
Eksogēnie lielumi nāk no ārpusē un ir iepriekš noteikti (zināmi), piemēram, valsts budžeta izdevumi, naudas piedāvājums, nodokļi u.c.

Endogēnie rādītāji tiek novērtēti veicot modeļa aprēķinus, piemēram, ražošanas apjoms, nodarbinātība, bezdarbs, inflācija u.c.

Ar modeļa palīdzību var noteikt, kā izmaiņas kādā no ārējiem faktoriem ietekmē iekšējos, modelī ietvertos faktorus jeb mainīgos.

Ekonomiskie modeļi

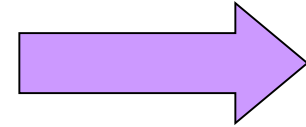
Ārējie mainīgie

Modelis

Iekšējie mainīgie

Piemēram, ar **piedāvājuma- pieprasījuma** modeļa palīdzību, var noteikt, kā izmaiņas patērētāju uzvedībā vai valdības noteiktās nodokļu likmēs, kas ir ārējie mainīgie, ietekmēs modelī ietvertos iekšējos faktoros- cenas un ražošanas apjomu.

Makroekonomikas analīzes līmeņi

- *Ex-post analīze.*

Mērķis - raksturot makroekonomisko situāciju ekonomikā un valsts attīstības tendences. *Ex-post* analīzes rezultāti ir nepieciešami, lai noteiktu, cik lielā mērā ir sasniegti iepriekš definētie mērķi, sniegtu salīdzinošu analīzi ar citām valstīm. Pamatojoties uz *ex-post* analīzi tiek veiktas korekcijas politikā un izstrādātas jaunas attīstības koncepcijas

- *Ex-ante analīze* (*makroekonomiskā modelēšana, balstoties uz teorētiskām koncepcijām*).

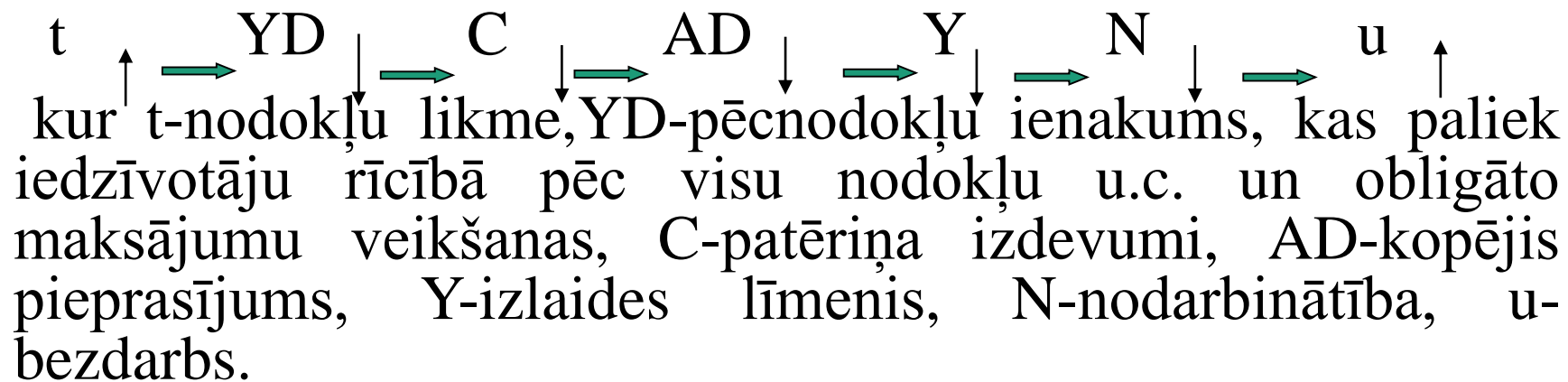
Mērķis – novērtēt ārējo un iekšējo faktoru izmaiņu ietekmi uz ekonomikas attīstību, analizēt ekonomiskās politikas sekas, izstrādāt valsts attīstības scenārijus

Makroekonomikas pamatjēdzieni un sakarības

- Kopējais izlaides līmenis jeb IKP (Y)
- Nodarbinātība (N) un bezdarbs (u)
- Vispārējais cenu līmenis (P) un tā izmaiņas (inflācija un deflācija)
- Kopējais piedāvājums (AS) un pieprasījums (AD)
- Ekonomiskā augsme
- Fiskālā un monetārā politika
- Naudas piedāvājums (Ms) un naudas pieprasījums (L)
- Procentu likme (i)
- Valūtas maiņas kurss (e),
- Eksports (EX) un imports (IM),
- Maksājumu bilance (MB)
- Valsts budžets (VB) un budžeta saldo (BS)
- Valdības parāds (VP)
- Mājsaimniecību patēriņš (C) un uzkrājumi (S)
- Nodokļi un nodokļu likmes (t)

Makroekonomikas pamatjēdzieni un sakarības

- Dažādu makroekonomikas rādītāju savstarpējo saistību un mijiedarbību shematiski atspoguļo ar t.s. **loģisko ķēdišu** palīdzību
- Piemēram, izmaiņas nodokļu likmēs (t) ietekmē kopējo pieprasījumu (AD), izlaidi, nodarbinātības un bezdarba līmeni u.c. makroekonomikas pamatrādītājus un to var attēlot ar sekojošas loģiskās ķēdītes palīdzību

Makroekonomikas subjekti

Cilvēku vai cilvēku grupu, kas pieņem saimnieciskos lēmumus sauc par **ekonomiskajiem subjektiem** (jeb vienībām).

Makroekonomikā izšķir 4 subjektus (ekonomikas sektorus):

- Mājsaimniecības,
- Uzņēmumi,
- Valsts (valdība),
- Ārvalstis.

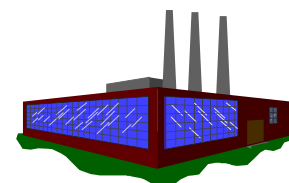
Mājsaimniecību un uzņēmumu funkcijas

Mājsaimniecības

- patērē preces un pakalpojumus;
- piedāvā darbaspēku u.c. resursus;
- veido uzkrājumus;
- maksā nodokļus un saņem pabalstus

Uzņēmumi

- ražo un piedāvā preces un pakalpojumus;
- pieprasa darbaspēku u.c. resursus;
- nosaka preču un pakalpojumu cenas un strādājošo algas;
- maksā nodokļus
- aizņemas naudu un iegulda to ražošanas attīstībā (investē)

Valsts funkcijas

- nosaka un iekasē nodokļus;
- maksā pabalstus un nodarbojas ar ienākumu pārdali, lai mazinātu sociālekonomiskās disproporcijas;
- nodrošina sabiedrisko vajadzību (veselība, izglītība, valsts aizsardzība u.c) apmierināšanu, kā arī ārpusstirgus blakus efektu novēršanu;
- aizņemas naudu;
- ar likumdošanas palīdzību nodrošina tirgus sistēmas aizsardzību un efektīvu ekonomisko resursu izmantošanu;
- rada labvēlīgus saimniekošanas nosacījumus visiem saimnieciskajiem subjektiem;
- stabilizē ekonomisko attīstību, izlīdzinot cikliskās svārstības

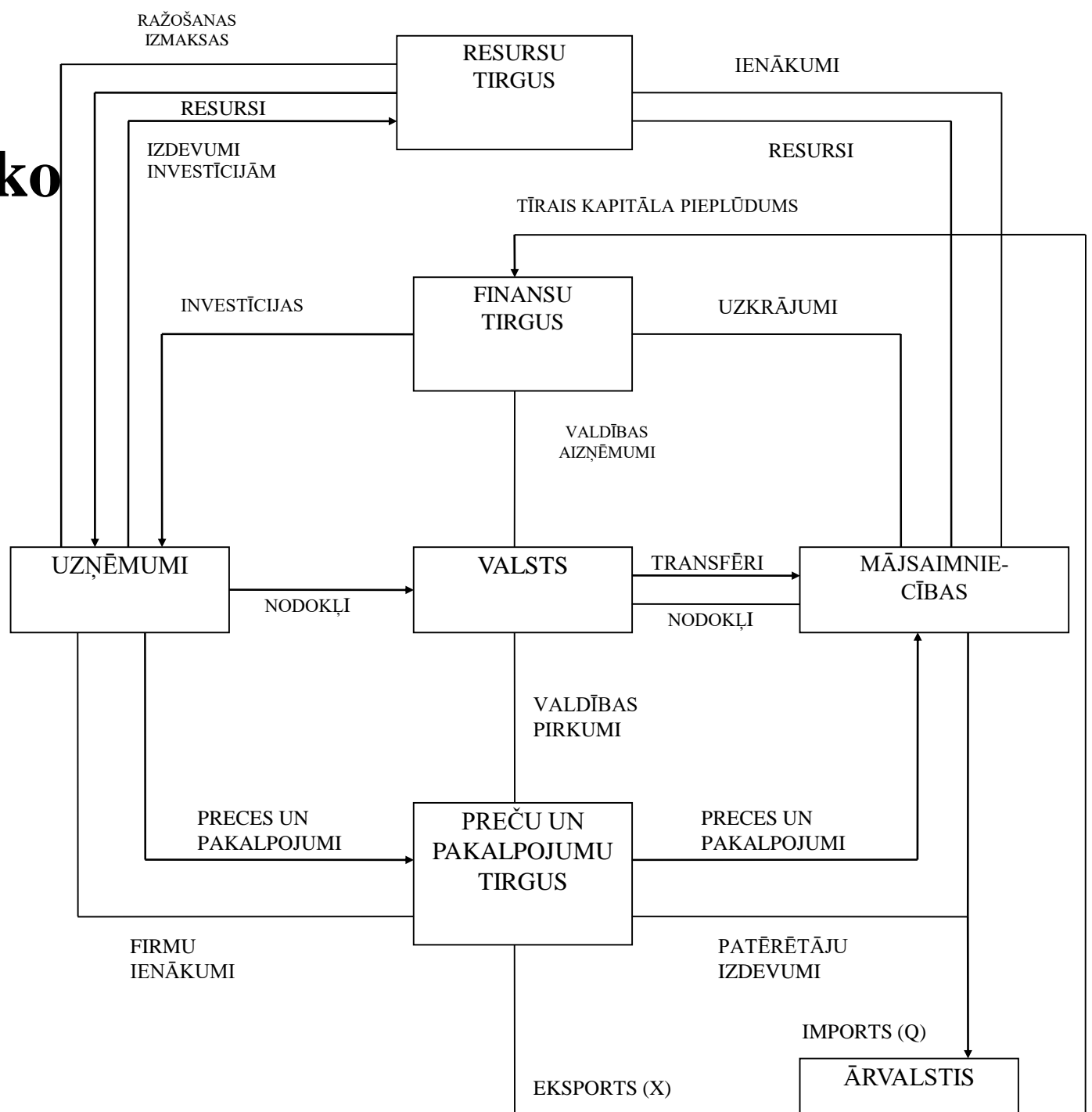
ME subjektu mijiedarbība

ME subjektu mijiedarbība notiek **4 tirgos**:

- Resursu tirgū
- Preču un pakalpojumu tirgū
- Naudas un kapitāla (finansu) tirgū
- Ārējā tirgū

To atspoguļo **makroekonomisko plūsmu modelis**

Makro-ekonomisko plūsmu modelis

Makroekonomika un ekonomiskā politika

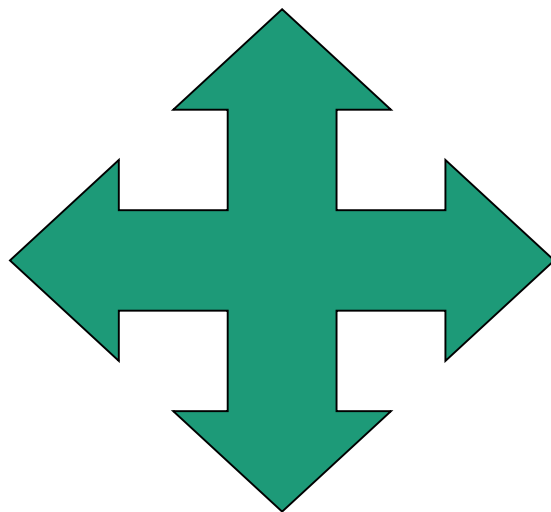
Ar **ekonomisko politiku** saprot valdības un valsts pārvaldes institūciju mērķtiecīgu rīcību, kas vērsta uz to, lai kontrolētu pārējo ekonomisko subjektu (mājsaimniecību, uzņēmumu) uzvedību un tās sekas un koriģētu to vēlamos virzienos.

Ar tās palīdzību var:

- regulēt ekonomiskās aktivitātes cikliskās svārstības,
- novērst gan ārējās, gan iekšējās sociālekonomiskās attīstības disproporcijas,
- veicināt ekonomisko izaugsmi un sabiedrības labklājības līmeņa pieaugumu.

Ekonomiskās politikas mērķu konflikts

Zema inflācija

*Stabila (sabalansēta)
ekonomiskā attīstība*

*Ekonomiskā izaugsme
(straujš IKP pieaugums)*

*Pilna nodarbinātība
vai
zems bezdarba līmenis*

Ekonomiskās politikas mērķu konflikts

- Dažādos sabiedrības slāņos pastāv dažādi priekšstati par vēlamo rezultātu, tāpēc, veidojot ekonomisko politiku valdībai ir jārisina saskaņošanas un līdzsvarošanas uzdevums, lai apmierinātu pēc iespējas plašāku sabiedrības interešu loku. Tam nepieciešama sistemātiska stratēģiskā plānošana – jāanalizē gan esošā, gan iespējamā nākotnes situācija un tās izmaiņas dažādu faktoru ietekmē.
- Pareizi un laikā pieņemti valdības lēmumi var sekmēt saimniecisku uzplaukumu un palīdzēt izvairīties no ekonomiskajām krīzēm, savukārt lēmumos pieļautās kļūdas var izjaukt tirgus līdzsvaru un bremzēt ekonomikas attīstību, tāpēc valdībai ir jārikojas ļoti uzmanīgi ar tās rīcībā esošajiem instrumentiem un jāparedz to sekas ne tikai īstermiņā, bet arī ilgākā laika periodā.

Makroekonomikas praktiskā nozīme

- Dod izpratni par dažādām saimnieciskām parādībām un notikumiem
- Palīdz izprast ekonomiskās sistēmas funkcionēšanas vispārējo raksturu un izdarīt pareizu izvēli gan preču, gan darba, gan citos tirgos
- Attīsta vispusīgu un kritisku domāšanu, ļauj citādākā veidā paskatīties uz dažādiem ikdienas notikumiem un problēmām
- Ļauj droši stāties pretī pretrunīgām praktiskām rekomendācijām un konfliktējošiem uzskatiem

Paldies!

Sandra Jēkabsone

LU **OPEN** MINDED

info@openminded.lv